

İKİ YIKICI YÜZ: BÜYÜK BİRADER İLE İHTİYARIN KARARTTIĞI DÜNYALAR

İsmet EMRE

Klasik edebiyat metinlerinde varlığı şu ya da bu şekilde muğlak görünen, sınırları tam olarak çizilemeyen ve belki biraz da bu yüzden bağımsız bir edebiyat türü hüviyeti göstermeyen ütopyik metinler, yakın zamanda yanına distopyaları da alarak varlığını onamakla kalmamış aynı zamanda pekiştirmiştir de... Latin kökenli bu iki terim, her ne kadar varlığını ve özgürlüğünü Batı aydınlanmasına borçlu gibi görünüyorsa da ilhamını klasik kültürlerden almış gibi görünüyor. Haddizatında geleceğin optik dünyasından bakılıyor olsa bile ütopyaların cennete, distopyaların ise Cehenneme vurgu yaptığı, en azından dinlerin bu iki kaynağından beslendiği ortadadır. Bu, biraz da insanın içindeki korku ve ümidin edebiyat metninde kendine zemin bulmasıdır. Sanki ütopyalar meleklerin, distopyalar ise iblislerin gölgesinde anlatılıyormuş gibi. Şaşırtıcı olansa ütopyalar gerçekten ütopya olarak kalırken distopyaların karamsar gerçekliğin çok ötesinde kendine temsil buluyor oluşudur. Yazık ki ütopyaların kaybettiği, distopyaların kazandığı bir dünyanın çocuklarıyız ve yazık ki şeytani düşlemler mavi gökyüzünün içinde küçük siyah bir bulut gibi değil, dünyanın etrafını kuşatmış kapkara bir atmosfer gibi insanlığın etrafını sarıp sarmalamış durumda.¹

Öyle görünüyor ki bağımsız bir edebiyat türü olarak ortaya çıkan ilk ütopyik metin, türe adını da veren Thomas More'un *Ütopya*'sıdır. Gerçek bir ütopya olan bu metinde geleceğin özgür dünyasında birbiriyle sorun-

1 Batı dünyası için cennet ve cehennemin yeryüzünü indirilişinin tam karşılığı Dante Alighieri'nin *İlahi Komedya*'sıdır. Burada ilginç olansa öteki dünyadan buraya çekilmiş gibi görünen cennet, cehennem ve araf üçlüsünden en etkilisinin cehennem oluşudur. Bu, bir bakıma Batı zihin dünyasının yeryüzüne yönelik tasarrufunun da bir aynası olarak tahayyül edilebilir ki sonrasında yaşanan gelişmelerin neredeyse hepsinin Batı marifeti olduğu bir tarafa bırakılsa bile distopyaların ana vatanının yine aynı coğrafya oluşu da oldukça manidar görünüyor. Dante Alighieri, *İlahi Komedya*, MEB Yayınları, Ankara 2001.

suz bir şekilde yaşayan insanların güncel yaşamlarına dair sayısız enstanteneden bahsedilir. Franz Kafka'nın *Dava*, Güneş Ülkesi; Aldous Huxley'in *Cesur Yeni Dünya*; George Orwell'in *Hayvan Çiftliği* ve 1984 ile Tommaso Campanella'nın *Otomatik Portakal* adlı metinleri ise distopik metin örneklerinden sadece bazılarıdır.

Türk edebiyatı, bu kavramlar ile Tanzimat sonrasında karşılaşmıştır. Öncesinde aynı formatta olmasa bile rüyalardan bahsetmek mümkündür. Ancak Tanzimat'tan sonra yayınlanan siyasi rüyaları² bu kategorinin ilk metinlerinden addetmek herhâlde yanlış sayılmaz.

Roman formatında yazılmış distopyalardan biri de kuşkusuz Tarık Buğra'nın 1981 yılında yayınlanan *Gençliğim Eyvah* adlı metnidir. Bu metin; olay örgüsü, olaya yaklaşım biçimi, kurguladığı bakış açısı, karakterler dağılımı ve tematik kurgu bakımından Orwell'in 1984 adlı romanıyla oldukça sıkı bir benzerlik göstermektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın insan üzerindeki yıkıcı etkisinin açtığı tahribatı kendi bağlamlarında ifade eden bu her iki roman, aynı zamanda siyasal bir karakter de taşırlar.

Birer distopik metin olarak 1984 de *Gençliğim Eyvah* da distopyayı güncelleştirip güne özgüleştirirken ütopyayı ise geçmişe yerleştirirler. Böylece romanların aktüel zamanlarında yaşayan insanlar için gelecek, bir anlamda geçmişte kalmıştır. Tıpkı büyük dinlerin geleceklerini hep Altın Çağlar'da aramaları gibi yok olmuş toplumların insanları da istikballerini çürümeden önceki dünyada arama eğilimi gösterirler. Romanlar boyunca kahramanların peşine düştükleri istikbal de mazinin yeniden canlandırılması yahut güncelin kırıntılarından yeni bir mazi yaratmaktır.

Orwell'in metninde büyük birader şöyle betimlenir: Yirmi beş sentin üzerinde küçük, sade harflerle 'savaş barıştır, özgürlük köleliktir, bilgisizlik kuvvettir' sloganları yazılıdır. Arka yüzünde ise Büyük Birader'in portresi vardır. "Paranın üzerinde bile o gözler insanı izliyordu. Paraların üzerinde, pullarda, kitap kapaklarında, bayraklarda, posterlerde, sigara paketlerinde, her yerde sizi izleyen gözler ve sizi sarıp sarmalayan bir ses... Uyurken, uyanırken, çalışırken ya da yemek yerken, içeride ya da dışarıdayken, banyoda ya da yataktayken, fark etmezdi, kaçamazdınız. Kafatasınızın içindeki birkaç

2 Türk edebiyatında siyasi rüyaların mahiyeti ve tarihi için daha geniş bilgi, M. Kayahan Özgül'ün *Siyasi Rüyalarda* adlı kitabında mevcuttur. Daha geniş bilgi için bakınız: M. Kayahan Özgül, *Türk Edebiyatında Siyasi Rüyalarda*, Akçağ yayınları, Ankara 1997.

santimetre küp dışında, hiçbir şey size ait değildi.” (1984: 31).³ *Gençliğim Eyvah* romanında da İhtiyar tarafından benzer şekilde değerlerin içi boşaltılmaya çalışılır. İhtiyar, ülkeyi kaosa sürükleyerek gücü eline geçirmenin bir yolu olarak niteliklerin içeriğini boşaltma ve her bir kavramın kendine özgü niteliklerini tersiyle değiştirme anlayışını ortaya koyar: “Anlaşmazlıkları çoğalt ve bile; düşmanlıklara dönüştür. Her şey yorum işidir; elinden geliyorsa bir tek şey için bin yorum bul ve yaydır. Bencillikleri, kendini beğenmişlikleri, burnu büyüklükleri besle ve beslet; iyileri ve başarılıları kötület, yedirt; kötüler ve beceriksizleri desteklet, övdürt” (*Gençliğim Eyvah*: 61). Her iki metinde yer alan Büyük Birader ile İhtiyar tipleri, Franz Kafka’nın 1920’lerin başında sanatçı sezgisiyle *Şato* adlı romanında çizdiği panoptik bir figüre dönüşür. *Şato*’da Bay K.’nin yerleştiği otelde mahremiyet yoktur. İkamet edeceği odanın bütün duvarlarında başkalarının onu izleyebileceği bir delik bulunmaktadır. Bu da yetmezmiş gibi iki devlet görevlisi yirmi dört saat onu gözetlemekle görevlidir ve pijamalarını giyip yatmaya koyulduğunda bile ‘sen biz yokmuş gibi uyumana bak’ derler. Böylece insana izlendiği duygusu verilerek içeriği boşaltılmış olur. Hakeza Büyük Birader’in devletin bütün araçlarına kazanmış olarak insanı gözetlemesi de aynı panoptik bakışın bir sonucudur. Haddizatında her iki metinde de günümüz dünyasının ‘mobese’ kameralarına ciddi göndermeler vardır. Bir başka deyişle belki de günümüz mobese anlayışının tetikleyicisi söz konusu distopik metinler olmuştur. Söz konusu panoptik anlayışın *Gençliğim Eyvah*’taki yansıması ise Raşit’in ihtiyarı hatırladığı sahnede geçer: “Delikanlı (İhtiyar’ı düşününce) tedirgin duyarlığında gezegenler arasında ağını örmüş devler devi bir örümcek canlandırıyor. Bu örümcek ona, acayip bir şekilde -uzun, kalın, boğum boğum parmakları ile- kıllı ve kızıl esmer ellerini düşündürüyor; bu ellerin mandalina dilimlerine veya karides kuyruklarına veya kadehe salınışını düşündürüyor.” (*Gençliğim Eyvah*: 202) Aslında devletin kendisi için zararlı bulduğu bireyleri gözetleme anlayışının çok daha keskin belirtisi; ülkede düzenlenen bilimsel, sosyal ve kültürel etkinliklerin mikroskobik bir gözle takip edilmesidir: “Forumlar... hücre içi, hücrelerarası tartışma toplantıları... dünyanın ta öbür ucunda ve adı bu olayla duyulan mikroskobik ve daha embriyo hâlindeki bir toplumda çıkan bir olay üzerine yorumlar, genellemeler, sonra da genelden, bu defa, kendi toplumumuz için kesin yargılar... bir başka önemli nokta; kavramları ve değer yargılarını klasik ve sosyal içeriklerinden boşaltıp birer

3 Bu panoptik bakış ile Franz Kafka’nın *Şato* adlı kitabındaki mekân algısı neredeyse birbirinin aynı görünmektedir. Aslında her iki metnin de geleceğe yönelik mekân sezgisi, geleceğin mekânlarının mahremiyet engelleyicilik yerine mümkün olduğunca şeffaf ve mahremiyeti silikleştirici bir işlevle donanmış olmalarıdır. Franz Kafka, Şato, Cem Yayınları, İstanbul 2018.

paçavra hâline getirmek için açılan, tez elden de, paçavranın rengi, biçimi, niteliği üzerinde bir tartışma hâline getirilen oturumlar!” (*Gençliğim Eyvah*: 281) Burada elbette sadece ülkenin gündemi konusunda panoptik bir bakışın ötesine geçilerek sorunları simülasyona uğratarıp toplumu gerçeğin yerine kabuk meselelere yönlendirme de söz konusudur.

Büyük Birader devletin ideolojik aygıtlarının dışında da varlığını sürdürmektedir.⁴ Louis Althusser'in *Devletin İdeolojik Aygıtları* adlı kitabında belirlediği mekanizmaların neredeyse hepsi bir şekilde kullanılarak bireyin mankurtlaştırılması⁵ için elden gelen her şey yapılır. Bunlardan biri kuşkusuz ajanlık sistemidir. Birbirini tanımayan insanlardan örgütsel bir yapı kurar devlet. Bir nevi devlet içinde bir devlet, paralel devlettir Büyük Birader'in inşa ettiği. “Kardeşliğin üyeleri birbirlerini tanımaz, her üye ancak birkaç üyeden haberdardır. Goldstein bile Düşünce Polisi'nin eline geçse, onlara tam bir üye listesi ya da bir üyeler listesinin ortaya çıkmasına yardımcı olacak bilgiyi veremez. Böyle bir liste yok çünkü! Kardeşlik ortadan kaldırılmaz, çünkü o, bilinen anlamda bir örgüt değildir. Onu bir arada tutan, tek bir düşüncedir ve düşüncenin yok edilmesi olanaksızdır.” (1984: 154). Dikkat edilirse tam da postmodern çağa özgü Baudrillardvari bir simülatif sosyal yapıdan bahsedilmektedir. Tıpkı değerler ve kurumlar gibi örgütler de şeffaflaşmış, görünmezleşmiş, tanımsızlaşmışlardır. Günümüzde Türkiye örneğinde yaşadığımız FETÖ'yu de çağrıştıran bu yapının Anglosakson bir zihnin ürünü olarak ortaya çıkması hem metin-siyaset hem de Amerikan-İngiliz ekolünün dünyayı dönüştürme biçimine dair ciddi ipuçları vermektedir. Metinde Büyük Birader üzerinden dünyanın bugününe ışık tutacak pasajlar da vardır. Büyük Birader, Ortadoğu coğrafyasından bahisle şöyle der: “Söz konusu olan bu topraklar değerli madenler ve kauçuk gibi kuzeyin soğuk ikliminde yetişmeyen, ancak pahalı yöntemlerle yapay olarak üretilebilen bitkisel üretimleri içermektedir. Ama bunun da ötesinde, geniş bir ucuz işgücü kaynağı olması en önemlisidir. Kim Orta Afrika'ya ya da Güney Hindistan'ı ya da Ortadoğu'yu ele geçirirse sanki bedavaya çalışan yüzlerce milyonu da emri altına almış demektir. Bu ülkelerin halkları elden ele geçirilen köleler durumuna düşürülmüşlerdir; çıkardıkları petrol ve kömürle, büyük dev-

4 Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, İthaki Yayınları, İstanbul 2016.

5 İkrâm Çınar, *Mankurtlaştırma Süreci*, Anı yayınları, Ankara 2006. Metnin arka kapak yazısından alınan bu pasaj herhâlde mankurt kavramı ile Büyük Birader ve İhtiyar'ın stratejileri arasındaki güçlü bağı kendiliğinden ortaya koyuyor: “Mankurtlaştırma, eğitim ve kültür politikalarıyla birey veya toplumları ulusal kimliğinden uzaklaştırma, kendi toplum ve kültürüne yabancılaştırma, bilinçsizleştirme ve sömürüye açık hâle getirme, zihni yeniden kurgulama yoluyla egemen güçlere ve süper devletlere yarandırma hatta onun kölesi durumuna getirerek kendi değerlerine düşman etmeyi anlatan sosyo-kültürel bir kavramdır.”

letlerin emrinde, daha çok silah üretimi, daha çok toprağın ele geçirilmesi, daha kalabalık nüfusun denetim altına alınması gibi bitmeyen bir çabalama için kullanılırlar. Savaşın bu sınırlar dışına taşmadığına dikkat edilmelidir.” (1984: 163) Büyük Birader daha o zamanlar, İkinci Dünya Savaşı yıllarında bile savaşı Ortadoğu ve çevresine bulaştırmayı, onunla sınırlı tutmayı kafasına koymuştur. Büyük Birader aynı zamanda şunu da beyan etmektedir: Endüstride geri olan ülke, askeri açıdan da geridir ve doğrudan ya da dolaylı olarak kendisinden daha güçlü olan devletler tarafından yönetilmeye mahkumdur.” (1984: 166). Üstelik Ortadoğu başta olmak üzere dünyanın petrol zengini ama geri bırakılmış ülkelerine yönelik uygulanacak savaşın amacı da net biçimde belirlenir Büyük Birader tarafından. Ona göre “Savaşın işlevi yok etmektir: Yalnız insanları değil, insan emeğinin ürünlerini de yok etmektir. Savaş, kitlelerin rahatını ve sonuçta zekâsının artmasını sağlamak için kullanılabilir malzemenin havaya uçurulması ya da denizlerin dibine yollanmasıdır. Savaş endüstrisi, tüketim maddeleri üretmeksizin işgücünü kullanmanın akıllıca bir yoludur.” (1984: 166). Büyük Birader’in savaşla ilgili görüşleri bununla da sınırlı değildir. Ona göre “eski savaşlarla karşılaştırılırsa, bugünkü savaşın yalnızca bir sahtekârlık olduğu anlaşılır. Günümüzde savaş, boynuzları birbirlerini yaralamayacak biçimde oluşmuş iki hayvanın didişmesi gibi bir şeydir. Savaş, gerçek olmasa bile anlamsız değildir. Tüketilebilir mallar arttığını erittiği gibi, hiyerarşik bir toplum için gerekli olan ruhsal havayı sürdürmeye de yarar. Savaş görüldüğü gibi bir ülke içi sorundur. Eskiden ülkelerin yöneticileri, ortak çıkarları göz önünde bulundurarak savaşların yıkım gücünü sınırlandırır, ama gene de birbirleriyle çarpışır ve yenen taraf yenilenin her şeyini elinden alırdı. Oysa bugün, savaş uluslararası değil, baştaki yöneticilerle yönetilenler arasındadır. Amaç, ülkenin ele geçirilmesine engel olmak değil, toplumun yapısını olduğu gibi korumak ve sürdürmektir.” (1984: 174) Görüldüğü gibi daha o zamanlardan süper güçlerin birbirleriyle yaptıkları soğuk harbin gerçekte arada kalan küçük milletler için ölüm kalım meselesi hâline geldiğini, büyük devletlerin ise tuzunun kuru olduğunu ifade eder. Bir anlamda ‘filler tepişir çimenler ezilir’ sözünün sağlamasını yapmış olur böylece Büyük Birader. Ama şu da var elbette: İç siyasetin zorladığı liderlerin kendilerini kurtarmak için dışarıda savaş arayışına girmesi ve ne pahasına olursa olsun yöneticilerin kendilerini korumak adına mensup oldukları milletin kitlesel ölümüne göz yumması, en azından seyirci kalması. Bir taraftan Suriye meselesi ve Esad’ın şahsı, öteki taraftan ABD’nin içeride sıkışan başkanı Trump’ın kendini kurtarmak için savaş ihracı pompalaması... Her şey o kadar ayan beyan ortadaki 1984’te...

Büyük Birader'in amacı nihai aşamada yeryüzünün bütününe ele geçirmektir. Bu sebepten Ortadoğu'yu sömürmek ve yok etmekle yetinmeyecek, hegemonyasını yeryüzünün her tarafına yayacaktır. "Parti'nin iki amacı vardır: Yeryüzünü tümüyle ele geçirmek ve bağımsız düşünce olanağını sonsuza dek ortadan kaldırmak. Bu nedenle çözmeye çalıştığı iki sorun vardır: Biri, insanın aklından geçenleri okumak, ikincisi de bir-iki saniye içinde yüz milyonlarca insanı öldürmek. Bilimsel araştırmaların hepsi bu amaçlara yöneltilmiştir." (1984: 168)

Büyük Birader'in bilim anlayışı da *dünyanın köleleştirilmesine* yönelik birtakım araçlar bulma arayışından ibarettir. "Bugünün bilim adamı, bir tür psikolog ve soruşturmacı karışımıdır; insan yüzündeki mimikleri, anlatımları, ses tonundaki değişimleri titizlikle araştıran, ilaçların, şok terapilerinin, hipnozun, fiziksel işkencenin etkilerini deneyen ya da uzmanlık dalının yalnızca öldürücü yöntemleriyle ilgilenen bir kimyacı, fizikçi ya da biyologdur. Bunlardan bazıları gelecekte yer alabilecek savaşları tasarlar, bazıları daha güçlü patlayıcı maddeler, delinmez zırhlar, bazıları daha öldürücü gazla bütün bir kıtanın bitkilerini kurutabilecek etki ve miktarda zehirler üstüne araştırma yapar, bazıları güneşin ışınlarını mercekle uzaya, binlerce kilometre öteye göndermenin, yapay depremler oluşturmanın olasılıklarını araştırır." (1984: 169). Bu yok etme ve dünyanın bütün değerlerini buharlaştırma anlayışı İhtiyar'da da neredeyse aynı tonda kendini gösterir: Elbette İhtiyar'ın yok etme içgüdüğü kendi ülkesinin muhaliflerine yöneliktir, Büyük Birader gibi, dünyanın kendisi dışındaki kültür ve medeniyetlere yönelik değil: "Yok etme.. yıkma değil, yok etme tutkusu (...). Üniversite.. basın.. sendikalar.. dernekler.. partiler.. sanat, edebiyat, sinema, tiyatro, radyo, televizyon.. işgaller, boykotlar, gösteri yürüyüşleri, sabotajlar, cinayetler, çatışmalar.. sloganlar; kısacası, kıran kırana bir dövüşe giden ve boyuna bölündükleri için savaş cephele boyuna çoğalan uyduruk inançların grupları!.." (*Gençliğim Eyvah*: 238). Görüldüğü gibi 1984'ün Büyük Birader'i yok etme ve buharlaştırmayı devlet eliyle ve devletin ideolojik aygıtları üzerinden 'buharlaştırma' kavramını dolaşarak yaparken *Gençliğim Eyvah*'ın İhtiyar'ı bütün bunları ülkeyi ideolojik olarak iki karşıt gruba bölmek suretiyle gerçekleştirmekte ve eylemlerini buharlaştırma yerine yok etme kavramıyla somutlaştırmaktadır. Aslında o da tıpkı muadili Büyük Birader gibi kendisine tabi olanları 'robotlaştırmakta', kişiliklerini öldürmek suretiyle onları yok etmektedir. "Robotlaştırıyordu o, eline -pençesine, ağına- düşenleri. İblis işi demagogik sloganları ve yorumları ile: Kişiliği öldürüyor, böylece de, insan'dan ve toplum'dan, insan'ın ve toplum'un gerçek meselelerinden, gerçek değerle-

rinden ve güzelliklerinden koparıyordu. Pençesine alıyor, mıncıklıyor, eti kemiğinden, çekirdeği içinden ayırır gibi, duygulardan, klasik erdemlerden, ilgi ve ilişkilerin köklü anlamlarından, hatta içgüdülerden, doğumla gelen eğilimlerden ayırıyor, beş, on sloganla ve bir o kadar da hinoğlu hin paradoksla bırakıyordu. Artık bu sloganlar ve paradokslar olduğu için yaşanıyor, ancak bunlarla yaşanabiliyordu. Bunların dışında her şey, ama her şey.. sevgi, arkadaşlık, aşk, acıma, hoşgörü, yardım etme, el uzatma.. kısacası işte her şey anlamsızlaşıyor, yok oluyordu.” (*Gençliğim Eyvah*: 281) Kavramların ve gerisindeki duyguların böylesine içerik boşaltımına uğraması; aşkın, sevginin, arkadaşlık duygularının işlevsizleştirilmesi neredeyse 1984 romanında ki sevginin yerini nefret, barışın yerini nefretin alışıyla aynıdır.

Büyük Birader’in üstesinden gelmeye başladığı bir başka mesele ise ‘özel hayat’ın kaldırılmasıdır. Ne olursa olsun özel hayat sonuç itibarıyla kendine özgü mahremiyetleri, dolayısıyla sırları olan bir hayattır ve devletin herkesi ilğine kadar kontrolünün önündeki engellerden biridir. Özel hayatın ortadan kaldırılması görünürlüğü artıracağından devletin gözlerinin daha keskin görmesine vesile olacaktır. Üstelik bunun aygıtları da hazırdır: “Televizyonun yapımı ve aygıtın, hem alıcı hem verici olarak kullanılmasını sağlayan teknik gelişmeler, özel hayata son verdi. Her yurttaşın ya da en azından gözetlenmesi gerekecek kadar önemli herkesin, hiç aralıksız polis denetimi ve başka iletişim yolları bulunmadığından, sürekli bir resmi propaganda bombardımanı altında tutulabilmesi olası kılındı. Böylece, tarihte ilk kez herkesin devletin isteklerine boyun eğmesi ve her konuda düşünsel bir birliğin oluşması sağlandı.” (1984: 180) *Gençliğim Eyvah* romanında toplumun belli kişiler tarafından yönlendirilmesinin araçları olarak hayatın farklı meslek gruplarındaki insanlar gösterilir. Bu insanlar buldukları yerde her şeyi kendilerinin yaptığını sanırlar ama gerçekte her eylemlerinin gerisinde İhtiyar’ın bizatihi kendisi vardır. Üstelik buna bakanlar, başbakanlar da dahildir: “Başbakanlarınız, bakanlarınız ve muhalefet liderleriniz ve bilim adamları ile sendika, dernek ve birlik yöneticileri ile parlamento dışı muhalefetinizin ünlüleri vardır. Var olduklarını sansınlar ve var oldukları sanılsın. Benimdir onlar; nah şu takma dişlerim gibi benimdir onlar ve mendilim, çoraplarım gibi benimdir onlar: Benim için, benim ana hedefim için ve ben istediğim için ve birbirlerini yemek, birbirlerini.. sonuç olarak da Devlet denen yutturmacayı çamura, çirkefe, katrana bulamak için vardılar; çürütmek ve yok etmek hırslarını aziz ve kutsal vatan sathına bulaştırmak için.. kesin zaferimi gerçekleştirmek için vardılar. Başkentten ve Bab-ı Ali’den en kuytu, en küçük yerleşim yerlerine kadar yayılan bu dalaş, bu gürültü, bu sövüp

saymalar eşi emsali görülmemiş bir zaferin, daha güzeli asla bestelenmeyecek marşdır.” (*Gençliğim Eyvah*: 248) Görüldüğü gibi burada devletin vatan-daşı gözetleme ögesi olarak panoptikonik bir araç bulunmamakla birlikte İhtiyar, hayatın her alanında öncü görünümündeki figürleri yönettiğini söylemektedir. Üstelik onlara verdiği sözüm ona paye de takma dişleri, burnunu sildiği mendil ve ayağına giydiği çoraptan ötesi değildir.

Büyük Birader ile İhtiyar dil meselesi bakımından da birbirine benzer uygulamalar yapmaktadır. Dildeki kelime sayısının azaltılması, nüansların ortadan kaldırılması ve özellikle de inanç vurgusu taşıyan terimlerin yasaklanması gibi hususlarda neredeyse aynı tutum benimsenmektedir. 1984'te, Winston'un arkadaşı Ampleforth tutuklanmasının ardından verdiği savunmaların birinde tutuklanma gerekçelerinden biri olarak Rudyard Kipling'in bir şiirindeki Tanrı kavramını ortadan kaldırmamasına bağlar ve şöyle der: “Tutuklanmama neden gösterilecek bir olay şu olabilir: Kuşkusuz büyük bir düşüncesizlik. Kipling'in şiirlerinin son metnini hazırlıyorduk. Dizenin sonunda ‘Tanrı’ sözcüğünün kalmasına izin verdim. Elimde değildi. (...) Dizeyi değiştirmek olanaksızdı. Bir önceki dizedeki uyak sözcüğüne karşılık dilimizde ancak on iki sözcük bulabildim, bunu biliyor muydun? Günlerce beynimi zorladım ama başka ona uyak yapacak sözcük yoktu!” (1984: 203) İnsanlar arası iletişimi sağlamak ve toplumda belli oranda bir uyum gerçekleştirmek amacıyla konuşulan dil, İhtiyar için de bir anlaşmazlık, hatta düşmanlık aracına dönüştürülebilmektedir. İhtiyar, “Ben ana dili bile bir anlaşmazlık, bir kavga konusu yapmışımdır, demiş ve kurumları, grupları, hatta ana partileri ile, bu dil çekişmelerinin taraflarını, şah-mat'a kadar bütün hamleleri iyice hesaplamış, piyonları, atları, filleri, kaleleri gibi göstermiştir: Taşlar o istediği için kırmak, gene o istediği için ve onun isteğine, onun hesaplarına göre kırılmaktadır.” (*Gençliğim Eyvah*: 205)

Büyük Birader'in sözüm ona aykırı insanlara yönelik bakışı O'Brien'in şahsında cisimleşir ve O'Brien tutuklu bulunan Winson'a şöyle der: “Sen bir yanlışsın. Silinmesi gereken bir lekesin. Sana biraz önce geçmiştekilerden farklı olduğumuzu söylemiştim. Biz, zorla boyun eğilmesinden hoşlanmayız. Bize kendi isteğinle uymalısın. Biz, bize başkaldıranları yok etmeyiz. Akıllarını ele geçirip değiştirir, yeniden biçimlendiririz. Ondaki tüm kötülüğü yok eder, onu yalnız görünüşte değil, tüm gönlü ve tüm ruhuyla kendi tarafımıza çeker, sonra öldürürüz. Katlanamayacağımız tek şey, ne kadar güçsüz ve gizli olursa olsun, dünyada yanlış bir düşüncenin var olmasıdır. Ölüm anında bile doğru yoldan sapma söz konusu olmamalıdır.” (1984: 223) Görüldüğü gibi

daha baştan itibaren Robinsan Crusoe'nun Cuma'ya söylediği "Ya değişip bizim gibi olacaksın ya da öleceksin ama değişerek ölmek en doğrusudur." yaklaşımı 1984'te bir kez daha yinelenmiş olacaktır. Bu, aynı zamanda Batı dünyasının sadece içindeki muhaliflere değil kendi dışındaki bütün kültür ve medeniyetlere yönelik bir yaklaşımdır. Merkeze kendini koyan bu anlayışa göre kendi dışındaki her şey ötekidir ve mutlaka değişmelidir. "Seni dönüşü olmayacak noktaya kadar değiştireceğiz. Bin yıl yaşasan bile iyileşemeyecek değişiklikler olacak sende. Asla, olağan insanca duygularına kavuşamayacaksın. İçindeki her şey ölmüş olacak. Sevgi, arkadaşlık kurabilme yeteneklerin, yaşama sevincin yitmiş olacak, gülmeyeceksin, merak duymayacaksın, cesaret göstermeyeceksin, onur duyamayacaksın. Bomboş olacaksın. Seni boşaltıp yerine kendimizi kuracağız." (1984: 224) Bu anlayış ile *Gençliğim Eyvah*'taki İhtiyar'ın topluma bakışı arasında ciddi bir benzerlik vardır. İhtiyar da topluma dair görüşlerinde onun yönetilme ve yönlendirilmeye uygun bir araç olduğunu ifade eder. 1984'te Winston yönettikleri topluma dair şu görüşleri dile getirir: "İnsanlar özgürlüğün kendilerine yaramadığı, gerçeklerle yüz yüze gelemeyen, yönetilmek isteyen, kendilerinden güçlüler tarafından her an kandırılmaya hazır, güçsüz yaratıklardır. İnsanoğlu için seçim, mutluluk ile özgürlük arasındadır. Büyük çoğunluk için gerekli olan mutluluktur. Parti güçsüzlerin sonsuz koruyucusudur; iyiye kavuşmak için kötülük yapan, başkalarını mutlu etmek için kendisini harcayan bir sınıftır." (1984: 229).

Büyük Birader'in Parti üzerinden topluma yönelik bakışı, kendisinden önceki bütün faşist yönetimlerden çok daha aşırı görünmektedir. Parti'nin meselelere bakışı tamamen yönetici sınıfın çıkarları ve yönetilenlerin ezilmesi, hırpalanması mantığına dayanmaktadır. Toplumu ezme konusunda Büyük Birader öyle bir raddeye gelmiştir ki komünizm ve faşizm artık onun çok gerisinde kalmıştır. "Parti yalnızca kendisi için güç ister. Bizi ilgilendiren başkalarının iyiliği değil, yalnız ve yalnız iktidardır. Servet, lüks, uzun ömür ya da mutluluk değil, yalnızca iktidardır. Geçmişteki tüm oligarşilerden farklıyız, çünkü biz ne yaptığımızı biliyoruz. Tüm diğerleri, bize benzeyenler bile ikiyüzlü ve korkaktılar. Alman Nazileri ve Rus komünistleri kullandıkları yöntemlerle bize çok yaklaşmışlardı. Ama hiçbir zaman kendi dürtülerini tanıyabilecek kadar cesaret gösteremediler. Yönetime istekleri dışında, sınırlı bir süre içinde geldiklerine ve kısa bir süre sonra, tüm insanların eşit ve özgür oldukları bir cenneti kurabileceklerine inanıyorlardı. Biz böyle değiliz. Kimse yönetime onu bırakmak için geçmez. İktidar araç değil amaçtır. Kimse bir devrime bekçilik etmek için diktatörlük kurmaz; devrim, diktatör-

lügü kurmak için yapılır. Baskı kurmanın amacı baskı kurmaktır. İşkencenin amacı işkencedir. İktidarın amacı iktidardır.” (1984: 230)

Metnin sonlarına doğru Büyük Birader bir taraftan bütün haşmetiyle kurdukları uygarlığın niteliği hakkında net bilgi verirken öteki taraftan da kendilerinden önceki medeniyetlerden ayrıldıkları noktalar hakkında bazı dikkatler sunmaktadır. Özü itibarıyla Batı uygarlığının içeriğini sergilemek anlamına gelen bu açıklama günümüz dünyasındaki savaşlar ve onun sonucunda ortaya çıkan sefalet göz önünde bulundurulduğunda çok daha anlamlı hâle gelmektedir. “Eski uygarlıklar sevgi ve adalet üzerine kurulduklarını söylerlerdi. “Korkunun, acının, işkencenin dünyası. Kendini geliştirdikçe daha da acımasızlaşan bir yer... Dünyamızdaki gelişme, acıya doğru ilerleyen bir gelişme olacaktır. Eski uygarlıklar, sevgi ve adalet üzerine kurulduklarını ileri sürerlerdi. Bizimki nefret üzerine kurulu. Bizim dünyamızda korku, kin ve övünmeden başka duygulara yer yok. Bunun dışında her şeyi yok edeceğiz- her şeyi yok edeceğiz. Şimdiden. Devrim'den önceki düşünce alışkanlıklarını parçalamaya başladık bile. Ana-babayla çocuk, insanla insan, kadınla erkek arasındaki bağları kopardık. Kimse eşine ya da çocuğuna ya da arkadaşına güvenmiyor artık. Gelecekte, eşler ve arkadaşlar da ortadan kalkacak. Çocuklar, doğar doğmaz annelerinden alınacaklar. Yumurtanın kuluçkadan alınması gibi. (...) Parti'ye karşı olandan başka bağlılık bulunmayacak. Büyük Birader'e karşı duyulandan başka sevgi duyulmayacak. Bir düşmanın yenilgisine gülmekten başka kahkaha olmayacak.⁶ Sanat, edebiyat, bilim diye bir şey kalmayacak. Her şeye egemen olduğumuzda, bilime gerek kalmayacak. Güzellikle çirkinlik arasında bir ayrım bulunmayacak. Merak ve yaşama sevinci ortadan kalkacak. Tüm zevkler parçalanacak. (...) *Geleceğin nasıl olacağını bilmek istiyorsan, bir insanın yüzünü aralıksız çiğneyen bir çizme düşün...*” (1984: 233).

Sonuç ve Değerlendirme

Biri İkinci Cihan Harbi'nin, öteki Türkiye'deki ideolojik kavgaların gölgesinde yazılmış iki distopik roman olarak 1984 ile *Gençliğim Eyvah* romanları; gerek olay örgüsü gerek tematik kurgu gerekse karakter yapılanması ve hatta kullanılan terminolojiler bakımından birbirleriyle ciddi benzerlikleri bulunan metinlerdir. 1984 İngiliz-Amerikan hegemonyası yüzünden dünyanın geleceğine yönelik karamsar projeksiyonlar geliştirirken *Gençliğim Eyvah*, Milli Şef yönetiminin Türkiye'yi getirdiği kaotik uçuruma vurgu yapar.

6 İnsan ister istemez Filistinli çocukların üzerine bomba yağdıran İsraili pilotların kahkahalarını hatırlıyor bu satırları okuyunca.

Her iki metinde de ülkeyi perde gerisinde yöneten hegemonik bir güçten ve bu gücün taraf ayırt etmeksizin insanlar üzerinde uyguladığı baskıdan bahseder. Totalitarizmin uç noktalarında gezinen metinlerde bireysel yaşam alanı yok edildiği gibi zihinden geçenler de takip edilmekte, not alınmakta ve muhalif gibi görünen her şey bir şekilde cezalandırılmaktadır. Bu manada 'diksürüngenler' 'prolara' denk gelmekte, aşk nefreti, barış ise savaşı imlemektedir. 1984'ün parti tüzüğü vardır, *Gençliğim Eyvah*'ın Sersemeleri Koruma Derneği...

Birer distopik metin olarak 1984 ile *Gençliğim Eyvah*'ın her ikisinde de Büyük Birader ve İhtiyar'ın şahsında, başlangıçtan sona kadar insanın dünyayı ve çevresindeki insanları nasıl insanlıktan çıkardığının ve sınır tanımaz hırsların insan için cehennemi nasıl bu dünyaya getirdiğinin hikâyesini okuruz.